

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 40

Заснований в 1996 році

Рівне – 2008

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 40. — Рівне: РДГУ, 2008. — 176 с.

Збірник наукових праць містить статті з проблем виховання і розвитку особистості в контексті реалізації ідей А.С. Макаренка на сучасному етапі реформування освіти, а також з теорії і методики виховання та навчання учнів і студентів, професійної орієнтації учнівської молоді.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 31.10.2008р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 10.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008

4. Макаренко А.С. Пед. соч. в 8 т., т. 4., с. 35.
5. Макаренко А.С. Пед. соч. в 8 т., т. 8, с. 179.
6. Макаренко А.С. Пед. соч. в 8 т., т. 4, с. 42.
7. Макаренко А.С. Пед. соч. в 8 т., т. 7, с. 29-30.
8. Макаренко А.С. Пед. соч. в 8 т., т. 4, с. 42.
9. Макаренко А.С. Пед. соч. в 8 т., т.4, с. 15.
10. Макаренко А.С. Пед. соч. в 8 т., т. 4, ст. 51.
11. Макаренко А.С. Пед. соч. в 8 т., т.7, с. 28.
12. Макаренко А.С. Пед. соч. в 8 т., т. 3, с. 390.

Резюме. Представлен анализ базовых понятий педагогики, их структура в социально-педагогическом мышлении А.С.Макаренка, а также историко-педагогические аспекты становления социально-педагогического мышления А.С.Макаренка.

Ключевые слова: воспитание, обучение, развитие, социализация, педагогическая концепция.

The summary. The article deals with basic pedagogic notions presentation, their structure in social pedagogical thinking of Anton S. Makarenko. Also historical pedagogical aspects of Anton S. Makarenko social pedagogical thinking have been proposed.

Key words: upbringing, education, development, socialization process, pedagogic conception.

Одержано редакцією 20.02.2008.

УДК: 37: 16 (091) (477)

Л.Ю. СЕМЕНЮК-ІВАНЮК

ІДЕЇ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЛОГІКИ А.С. МАКАРЕНКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

Резюме: У статті розглядається проблема формування педагогічної логіки в контексті професійної підготовки студентів педагогічного коледжу з урахуванням ідей А.С. Макаренка.

Ключові слова: педагогічна логіка, закон, цілісність, цілісний досвід, педагогічна система, синтетичні засоби, виховання, синергетика, синтетичне мислення.

Постановка проблеми: Сучасна педагогічна теорія як наука вийшла на якісно новий рівень як бачення педагогічних проблем, явищ, фактів, так і способів їх реалізації в педагогічній теорії та практиці. Особливо виокремлюється здатність до критичного мислення, визначення причинно-наслідкових зв'язків педагогічних явищ, їх аналізу, аби не повторювати ті помилки, що знецінюють основоположні ідеї й засоби їх реалізації, відмежовуючи нас від цілющих джерел прогресивного досвіду, одним із яких є творча спадщина видатного українського педагога-класика – **Антоні Семеновича Макаренка** (1888-1939). Його діяльність – це одне з найвизначніших явищ не лише української педагогіки радянського періоду. Ця спадщина добре відома й високо оцінюється в багатьох зарубіжних країнах: Німеччині, Японії, США, Франції, Китаї, Угорщині, Болгарії, Чехії, Словаччині, Норвегії, Ізраїлі та інших.

Прикро визнавати, що й понині вивчення творчої спадщини педагога обмежується рамками "виховання особистості в колективі", не виокремлюються позиції педагога, пов'язані з розвитком пенітенціарної педагогіки як напрямку; поза увагою залишилася проблема розвитку особистості, яку програмував А.С.Макаренко, відштовхуючись від підґрунтя, що характеризує "важку", "соціально занедбану дитину", а також проблеми, пов'язані із підготовкою педагогічних кадрів, формуванням у них професійного мислення й педагогічної логіки зокрема. Саме цю проблему ми прагнемо розкрити в цій статті.

Проблема формування педагогічного мислення взагалі, і з урахуванням ідей А.С.Макаренка, розкривається в дисертаційних дослідженнях О.А. Халабузар – досліджує процес формування культури логічного мислення майбутніх спеціалістів; Ю. Триус та О. Копаєва – зосереджують увагу на розкритті змісту педагогічних засобів логіки; Н.О. Царегородцевої, яка обґрунтовує логіко-педагогічні уміння.

В контексті мислительної діяльності педагога проблему формування педагогічного мислення пов'язують із досвідом А.С. Макаренка І.А. Зязюн, І.Ф. Кривонос, Н.М. Тарасевич [1], розглядаючи як складник "гуманістичну сутність ідей А.С. Макаренка", Л.А. Левшин виокремлює складники логіки педагогічного процесу згідно теоретичних засад А.С. Макаренка, М.П. Лещенко зосереджує увагу на педагогіці "щастя й поезії дитячого життя" в досвіді А.С. Макаренка тощо; синтез як провідний компонент у педагогічній логіці А.С. Макаренка виокремлює й обґрунтовує С.Г. Карпенчук [2; 3; 4].

У статті ми намагатимемося розкрити ключові компоненти моделі процесу формування педагогічної логіки, зокрема в студентів педагогічного коледжу, шляхи її реалізації в сучасній професійній освіті, інтерпретуючи в такий спосіб ідеї А.С. Макаренка.

Враховуючи тенденції та наявні проблеми в процесі професійної підготовки педагогічних кадрів, формування у них професійного мислення, і, відповідно, його інваріантів (чуттєво-образного, словесно-логічного, теоретичного, практичного, синтетичного) ми передбачали обґрунтувати поняття "педагогічна логіка" як компонент формування синтетичного мислення вчителя. Синтетичність – одна із провідних проблем у педагогічній концепції А.С. Макаренка: програмуючи цілі виховання – загальні та індивідуальні – в контексті

проекування особистості найнебезпечнішим моментом А.С.Макаренко вважав "страх перед людським різноманіттям, невміння із різноманітних компонентів побудувати урівноважене ціле..." [8, 170]. Ідеєю індуктивно-дедуктивного підходу він пронизує логіку педагогічного мислення, вважаючи, що "... спрямований загальними дедуктивними положеннями, тривалий досвід цілісної системи повинен сам у собі заключати постійний аналіз" [8, 182]. А.С.Макаренко є ініціатором так званої "синтетичної педагогіки". Вона тлумачиться як така, що ґрунтується на синтезі наукових знань про людину, що, в свою чергу, сприймається як "синтетична особистість", оскільки розвивається за природними законами розвитку світу – істота природна, соціальна, духовна. Її підґрунтям є синтетична антропологія – методологічний підхід, що ґрунтується на людинознавстві – синтезі знань про людину та програмуванні цілей і засобів їх реалізації – забезпечує педагогічна технологія [2, 177].

Логіка – це є наука про те, як правильно мислити й будувати свою думку мовленнєво. В цьому контексті особливо виокремлюється логіка педагогічного мислення, оскільки саме педагогічний процес забезпечує логічно впорядкований педагогічний досвід, знання із різних галузей наук як на загальному історико-культурному рівні, так і педагогічному зокрема. Педагог вчить мислити дитину, починаючи з дошкільного, молодшого шкільного віку – підґрунтя, від якого залежить педагогічний процес розвитку мислячої істоти – людини як на професійному, так і планетарному рівні. Якщо теорія не знаходить підтвердження в практиці – вона стає мертвою. "У всіх прогалинах виховання винні, звичайно ми, – вважав А.С. Макаренко, – педагоги, і насамперед, винна наша педагогічна логіка, наша педагогічна теорія." [7, 177].

Найважливішою умовою, що забезпечує програмований результат є, на думку А.С.Макаренка, педагогічна логіка, що ґрунтується на програмуванні цілей і перевірці їх досвідом. Ці ідеї не втрачають актуальності й понині, оскільки першочерговим завданням у процесі формування педагогічної логіки в студента, майбутнього вчителя, постає чітка постановка цілей та завдань. Результативність будь-якого виду діяльності залежить від прогнозованих цілей, системи методів та засобів, спрямованих на їх реалізацію, педагогічної доцільності (за А.С. Макаренко). Будь-яка діяльність реалізується відповідно до визначеної мети, яку потрібно втілити в кінцевий результат. Правильно обрана мета надає педагогічному процесу спрямованості, творчого характеру, запобігає стихійності й самовпливу в діях учителя й колективу.

Коли ми говоримо про ціль педагогічної роботи, то слід розрізняти загальні цілі й цілі індивідуальні. Ще в свій час С.Т. Шацький вважав, що постановка загальних цілей виховання й освіти не залежить від педагогів. Ці цілі передбачає саме життя, і їх напрямок, характерний для кожної історичної епохи й певної країни, і від її побуту, від її ідеалів залежить, звичайно, постановка цілей, особливо у її конкретному вигляді, від усіх засобів, якими країна володіє. Не може бути цілей поза часом і простором, їх владно диктує дух часу [10, 115-116]. На такій же позиції погляду перебуває й А.С. Макаренко, програмуючи модель сформованої особистості, він орієнтується на загальні й індивідуальні цілі, на "людину внутрішню" – природну й "людину зовнішню" – соціальну, розглядаючи одночасно її як істоту цілісну (синтетичну). Цілі він також програмував на перспективу (близьку, середню, далеку). Ми поділяємо ці погляди, сприймаючи "ближчі цілі" як такі, що взаємопов'язані із мотиваційною сферою людини, зокрема, студента педагогічного навчального закладу. Тому серед експериментальних завдань нашого дослідження ми зосередили увагу на аналізі мотиваційної сфери студентів, їх спрямованості на майбутню професійну педагогічну діяльність. Вивчення мотиваційної сфери студентів ми провели на основі методики М. Рокіча (апробованій Д.А. Леонтьєвим і описаній Н.Г. Набіуліною) [9]. Ця методика передбачає проведення її протягом усіх років навчання студентів у закладі. Ми використовували її в умовах педагогічного коледжу РДГУ м. Дубно. При цьому перший етап її проведення охоплював адаптаційний період навчання (не пізніше першої атестації). Порівняльна характеристика отриманих результатів дозволила виокремити основні тенденції у зміні пріоритетних цінностей. Динаміку цих змін ми відобразили у таблиці (див. таб. 1).

Таблиця 1

Динаміка змін пріоритетних цінностей у студентів педагогічного коледжу (м.Дубно)

Цінності, на які студент орієнтується	Пріоритетність цінностей (в %) по етапах			
	Поперед. етап	Поч. етап	Баз. етап	Закл. етап
Життєві цінності (мир, родина, здоров'я, друзі й ін.)	17,9	18,4	19,7	23,1
Матеріальні цінності (гроші, одяг, власність, добробут і ін.)	26,1	23,3	20,9	14,9
Духовні цінності (краса, творчість, мистецтво, істина, добро, справедливість)	18,5	19,1	19,3	20,4
Моральні цінності (совість, честь і ін.)	17,2	17,4	17,9	18,4
Професійні цінності (проф. майстерність, знання своєї справи, самореалізація, цікава робота й ін.)	20,3	21,8	22,2	23,2

Чітко проглядається майже взаємопропорційна тенденція зміни результатів даних матеріальних і життєвих цінностей на заключному етапі у порівнянні із попередніми (матеріальні – спад від 20,9% до 14,9, що дорівнює 6%; життєві – приріст від 19,7% до 23,1%, що дорівнює 3,4%). Що стосується даних отриманих за шкалою моральних та духовних цінностей, то за період навчання прослідковується їх поступове рівномірне зростання, це ми пов'язуємо із становленням і формуванням професійних рис, притаманних моделі особистості

вчителя. Як на наш погляд, значущим є той факт, що рівень професійних цінностей досягає високого рівня вже на попередньому етапі (20,3%) і при цьому прослідковується чітка послідовність зростання їх ролі (початковий етап – 21,8%; базовий – 22,2%; заключний – 23,2%). При цьому доходимо висновку, що певний підйом у професійних цінностях пов'язаний із появою у навчальному процесі дисциплін професійного циклу та окремих видів активної практики (зокрема позакласної виховної, пробної та практики в літніх оздоровчих таборах), тому дані, отримані на другому-третьому курсах навчання, суттєво невідрізняються. Результати дослідження ми відобразили графічно (див. рис.1)

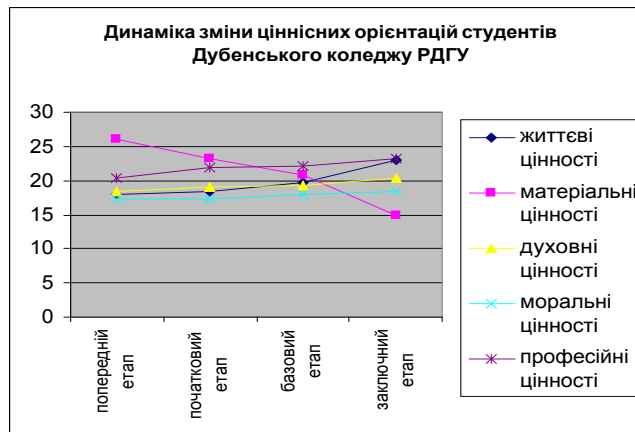
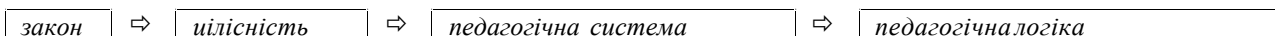

Рис.1 Динаміка зміни ціннісних орієнтацій студентів Дубенського коледжу РДГУ

Повертаючись до питання педагогічної логіки, необхідно зазначити, що А.С. Макаренко пов'язує її із поняттям "закон". На основі аналізу праць педагога можна вибудувати таку модель їх взаємодії:

"Основою ... педагогічного закону повинна бути індукція цілісного досвіду. Тільки цільний досвід, перевірений і в процесі його протікання і в результатах, тільки порівняння цільних компонентів досвіду може представити нам дані для вибору й розв'язування, – вважав А.С. Макаренко" [8, 453]. Розкриваючи зміст одного з компонентів, запропонованої А.С. Макаренко структурно-логічної схеми педагогічного мислення – цілісність – ми розглядаємо його, пов'язуючи з ідеєю синергетики (теорії самоорганізації систем). Власне її ключовими поняттями й виступають – цілісність, відкритість, диспативність систем, нелінійний характер розвитку, що виокремлює етапи інтеграції та хаосу. Згідно цієї позиції, програмовані форми нестандартного характеру (часто хаотичного) краще впливають на впровадження мислительних операцій, ніж теорії про те, як правильно мислити чи тлумачення в готовому вигляді. В цьому саме й проглядається тенденція тяжіння до **цілісного мислення** (синтезу діяльності двох півкуль головного мозку), **синтетичне ж мислення пропонує чітко враховувати всі положення системного підходу – всебічність, взаємопов'язаність, що враховує вплив усіх значущих для нього систем і зв'язків, на відміну від синкретичного мислення, що ґрунтується на діалектиці як методологічному підході.**

Із цілісності випливає обґрунтування педагогічної системи, яка, власне, й виступає одним із кроків до формування педагогічної логіки, системи, як сукупності компонентів, що перебувають у зв'язках один із одним у, наприклад, процесі професійної підготовки студента педагогічного навчального закладу. Найбільшим недоліком будь-якої виховної системи, вважав А.С. Макаренка, є те, що в педагогічній системі вона не розробляється як єдина **цілісна теорія**, а є звичайним "конгломератом найрізноманітніших ідеологій, теорій та систем" [7, 178]. У цьому ж контексті він виокремлює педагогічний **закон**, основою якого є "**індукція цілісного досвіду**" [7, 180]. Ця ідея не втрачає своєї актуальності й понині, зокрема в процесі розв'язання проблем, пов'язаних із "суб'єктно-об'єктними" і "суб'єктно-суб'єктними" зв'язками, що ґрунтується на взаємовідношенні – "учитель-учень". Розкриваючи поняття цілісного досвіду можна виокремити думку А.С. Макаренка й щодо єдності понять "методу" й "досвіду". Він наголошував, що використовувати чітко виокремлені методи педагогічною теорією неможливо, оскільки метод повинен виводитися із практичного досвіду. Необхідно також виокремити єдність і синтез, поняття "досвід" та "педагогічна логіка" у педагогічній практиці. Наприклад, ми враховували, що виробити власну педагогічну логіку кожен учитель може лише на основі власного досвіду, поєднавши його із цілісним досвідом, що сформувався в педагогічній теорії й практиці. Але, як застерігав А.С. Макаренко, спроби внести корективи у цілісний досвід приводять часто лише до негативних наслідків, оскільки його необхідно сприймати як цілісну, синтетичну систему, де "ампутація" або "лікування" одного з "органів системи" неминуче веде до її "хвороби" чи "повного знищення". Індуктивна логіка, вважав він, повинна бути постійним явищем у педагогічній системі – спонтанність, хаотичність приводить лише до втрати цієї педагогічної логіки в цілому. Зрозуміло, що тут йдеться про інноваційний підхід до педагогічної діяльності, актуальний у нинішніх умовах, і ми повинні враховувати, що будь-якому оновленню має передувати процес його осмислення, програмування технології, впровадження ідей, що лежать в основі оновлення педагогічного процесу, з'ясування умов доцільності їх впровадження й передумов, що забезпечують

цілісність уже наявної системи. Звичайним є те, що основним критерієм істинності мети й відповідності засобів виховання є **практика**, втілена в результатах виховання. Саме практика є важливим, обов'язковим компонентом у структурі педагогічної логіки А.С. Макаренка.

Розкриваючи проблему формування педагогічної логіки, потрібно особливо зосередити увагу на **педагогічних засобах**. Саме на цьому й наголошував А.С. Макаренко: "Не може бути питання більш важливого для нас, ніж питання про логіку педагогічних засобів. ...Якою ж повинна бути педагогічна логіка? Насамперед він (педагогічний процес – уточнено нами) повинен бути до кінця доцільний, відповідно, не можна припустити застосування яких би то не було шаблонів. Немає ніяких однозначно безпомилкових засобів і немає при цьому засобів обов'язково негативних. Залежно від обставин, часу, особливостей особистості й колективу, від щойно вичерпаної до кінця кон'юнктури діапазон застосування того чи іншого засобу може збільшуватися до стану повного заперечення. Немає більш діалектичної науки, ніж педагогіка, і тому ні в жодній іншій галузі накопичений досвід не має такого важливого значення" [7, 179-180].

У рамках навчального процесу в коледжі, з метою набуття професійних умінь, формування педагогічного досвіду та мислення, студентам пропонується низка практичних методик. Наприклад, під час вивчення теми "Методи навчання", розділу "Дидактика", в курсі вивчення педагогіки, студенти складають модель уроків різних типів у відповідності до навчальних програм початкової школи (в рамках рольової гри апробовуються студентами на практичних заняттях). При цьому їм пропонуються такі теми уроків, які є знятими на відео заздалегідь. Це уможливорює розвиток у студентів прогностичних умінь, умінь аналізувати й порівнювати власні прогнози з діяльністю досвідчених учителів і набувати вміння конструювати, проектувати навчальний процес, передбачати дії учнів, контролювати їх та вчасно здійснювати корекцію. Адаптація професійної підготовки до реальних умов дала змогу покращити рівень уроків, які проводять студенти під час пробної та безперервної навчально-виробничих практик.

Серед завдань, спрямованих на професійну підготовку студентів коледжу, формування в них професійного мислення, синтетичного та, зокрема теоретичного, як його компонента, пропонується студентам скласти проекти "клітинок" майбутніх уроків відповідно до системи запропонованих умов. У цьому напрямку студентам пропонується такий практикум. Супровідним матеріалом є певні зразки, що координують дії студента. Пропонуємо їх у вигляді моделі (див. модель 1).

Модель 1

Картка завдань

Увідні завдання:

Тема: Усне додавання чисел типу 790+20

Мета уроку: ...

Клас: 3 клас

Тип уроку: комбінований

Фрагмент уроку:

Етап первинне закріплення матеріалу.

Зразок виконання завдання студентами пропонуємо у вигляді моделі (див. модель 2).

Модель 2

Організаційно-логічна модель проведення фрагменту уроку математики студентами-практикантами коледжу м. Дубно.

Тема: Усне додавання чисел типу 790+20

Мета уроку: сформувати поняття про правила додавання з переходом через розряд десятків; сформувати вміння виконувати додавання письмово й оформлювати його запис; сформувати знання алгоритму пояснення цього типу додавання; виховувати акуратність, пунктуальність, культуру математичного мовлення; розвивати мислительні операції, увагу, пам'ять.

Клас: 3 клас

Тип уроку: комбінований

Фрагмент уроку:

Етап первинне закріплення матеріалу

дидактична задача	зміст	методи навчання	форми організації пізнавальної діяльності	рівень засвоєння знань (за орієнтовною основою дії)
закріпити знання способів додавання типу 790+20;	на карточках учням із сильнішим рівнем розвитку пропонуються задачі в розв'язку яких застосовується даний вид додавання,	за джерелом отримання інформації – практично-наочний;	індивідуальна	реконструктивний (евристичний)
закріпити вміння здійснювати даний тип додавання	а діти з класу розв'язують вправу із підручника (з середнім рівнем двастовпчико, а низьким – один)	за логікою викладу – традукція (аналогія); за характером пізнавальної активності – репродуктивний	індивідуально-фронтальна	репродуктивний догматичний

Опис: учням із високим рівнем розвитку даються карточки із завданнями вищого порядку складності. Клас виконує вправу з підручника в такий спосіб: слабшим учням за рівнем розвитку навчальних можливостей пропонують скласти алгоритм розв'язання завдання; якщо після поетапної перевірки (після кожного з перших трьох прикладів) не виявлено помилок, весь клас приступає до розв'язання та запису завдання в зошитах. Отримані в такий спосіб знання мають щільну прив'язаність до тематичної наочності. Для того, щоб учень ними скористався, йому необхідно на уроці представити той наочний матеріал, з яким вони пов'язані. Ці знання мають практичну цінність, але вона досить обмежена.

Такі завдання сприяють формуванню й розвитку в студентів дискурсивно-логічного мислення, як синтезу словесно-логічного й теоретичного компонентів синтетичного мислення. Ця методика сприяє формуванню в студентів уміння опосередковано, логічно міркувати, виокремлювати властивості об'єктів, висувати гіпотези, здійснювати теоретичне пізнання світу в поєднанні з практикою. В свою чергу, реалізація змодельованих у такий спосіб уроків у навчальному процесі в початковій школі, сприяє формуванню чуттєво-образного та словесно-логічного мислення у молодших школярів.

Короткий огляд лише однієї з теорій А.С. Макаренка щодо педагогіки як науки, уможлиблює розкриття актуальності його пошуків з позицій сьогодення, що потребують і вимагають застосування педагогічної логіки у сферах розвитку педагогічного мислення:

▪ **педагогіки як науки, обґрунтування й розширення предмета вивчення її галузей:**

- теорія виховання колективу;
- інтенсивна педагогіка;
- пенітенціарна педагогіка;
- реалізація ідеї трудової школи, тощо;

▪ **дидактичної системи:**

- розробка навчальних планів, програм;
- удосконалення форм, методів та засобів виховання і навчання;
- методики паралельної дії;

▪ **майстерності педагога-вихователя:**

- вимоги до нього, як із боку суспільства, так і до особистості в цілому;
- бути справжнім “дітководом”, “наставником”, а не рабом теорій і ідей
- формування педагогічної системи;
- формування й реалізація технології та цілісного педагогічного досвіду;
- розвиток педагогічної логіки, як компонента професійної підготовки педагогічних кадрів.

Отже, характеристика основних моментів взаємодії сучасної педагогічної науки і творчого доробку видатного українського педагога-класика в напрямку професійної підготовки, формування педагогічної логіки не вичерпує проблем, питань, завдань, що постають перед педагогікою, педагогами, соціологами, психологами, громадянами. Педагогічні погляди А.С. Макаренка спонукають сучасних педагогів як теоретиків так і практиків, до пошуку, творчості, підвищення рівня педагогічної майстерності, формування педагогічної логіки та професійного синтетичного мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І.А., Кривонос І.Ф., Тарасевич Н.М. Гуманістична сутність майстерності А. Макаренка-вихователя. // Педагогіка і психологія: Науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України. - К., 1998. - №1 (18). - С.18-43.
2. Карпенчук С.Г. Синтез прогресивних ідей світової педагогіки в досвіді А.С. Макаренка.// Нова педагогічна думка. - 2004. - С.3-6.
3. Карпенчук С.Г. Синтез прогресивних ідей світової педагогіки в досвіді А.С. Макаренка.// Нова педагогічна думка. - №1. - 2005. - С.3-6.
4. Карпенчук С.Г. Синтез у педагогічному досвіді А.С. Макаренка: констатуючий аналіз. Монографія. - Рівне: Друк Волині, 2008. - 296 с.
5. Макаренко А.С. Проблемы школьного воспитания./ Педагогические сочинения: В 8-ми т. - Т.4./ Сост.: М.Д.Виноградова, А.А.Фролов. - М.: Педагогика, 1984. - 400 с., ил. – С.118-121.
6. Макаренко А.С. Мои педагогические воззрения.// Макаренко А.С. О воспитании. / Сост. и авт. вступ. статьи В.С.Хелемендик. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 415 с.
7. Макаренко А.С. Опыт методики работы детской трудовой колонии./ Педагогические сочинения: В 8-ми т.- Т.1. / Сост.: Л.Ю.Гордин, А.А.Фролов. - М.: Педагогика, 1983. - 368 с., ил. - С.166-190.
8. Макаренко А.С. Сочинения. Общие вопросы теории педагогики. Воспитание в советской школе. - Т.5. / И.А.Каиров, Г.С.Макаренко, Е.Н.Медынский. - М., 1951. - 510 с.
9. Набиуллина Н.Г. Диагностика ценностных ориентаций студентов средних специальных учебных заведений. – Уфа, 2003. – 59 с.
10. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т.- Т.1./ Под ред. В.Н.Шацкой. - М.: Педагогика, 1980. - 304. с.

Резюме. В статті розглядається проблема формування педагогічної логіки в контексті професійної підготовки студентів педагогічних коледжів на основі ідей А.С. Макаренка.

Ключеві слова: педагогічна логіка, закон, цілісність, цілісний досвід, педагогічна система, синтетичні засоби, виховання, синергетика, синтетичне мислення

The summar. The article highlights the problem of pedagogical logic's formation in the context of student's professional preparation of the normal school on the basis of the Makarenko Anton theory.

Keywords: pedagogical logic, law, integrity, integrated experience, pedagogical system, synthetic means, education, synergetic, synthetic thinking.

Одержано редакцією 18.01.2008.

УДК: 37 (091) (477)

Л.В. ТЕРЕШКО

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А.С. МАКАРЕНКА

Резюме. У статті висвітлено окремі вузлові положення педагогічної спадщини А.С.Макаренка стосовно особливостей соціально-педагогічної технології соціального виховання.

Ключові слова: особистість, соціалізація, суспільство, соціальний організм, педагогічна технологія, педагогічний процес, колектив, система, перспектива, цілепокладання, технологічний процес, технологічна логіка.

Важлива роль у сучасних державотворчих процесах незалежної України, викоріненні вад минулого, очищенні негативних соціальних явищ належить соціальним педагогам. Ідеологія соціальної педагогіки вимагає відношення суспільства до дитини як до найвищої цінності, розуміння його долі і сенсу життя. Багато сучасних проблем бездоглядності, безпритульності, дитячої злочинності та ін. народжені вже сучасною дійсністю. Значна частина дорослого і дитячого населення відчуває себе незахищеними і, найперше, діти. Ці та інші негативні соціальні явища доводять дуже великий попит на високо кваліфікованих спеціалістів, які на професійному рівні могли б допомогти вирішувати існуючі соціально-педагогічні проблеми, адже попередити соціальні хвороби конкретної особистості легше, ніж боротися з соціальними епідеміями.

Факт виокремлення соціальної педагогіки із педагогіки означає, що в полі її зору знаходяться також педагогічні проблеми, але розглядаються вони у специфічному аспекті, пов'язаному із поняттям «соціальний». Соціальна педагогіка особливо виокремлює в процесах виховання ті аспекти і явища, котрі пов'язані із включенням дитини в сумісне життя в суспільстві. Процес входження дитини в соціум, надбання нею певного соціального досвіду у вигляді знань, цінностей, правил поведінки, установок називається соціалізацією. Цей процес тривалий і дуже складний.

У полі зору соціальної педагогіки знаходиться дитина, яка потребує допомоги в процесі її соціалізації – перетворення індивіда в соціального суб'єкта, тобто дитина як розвиваюча і формуюча особистість.

Соціалізація особистості - це процес не тільки складний, але й часто суперечливий, відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх можливостей особи і може відбуватися керовано чи стихійно.

Щоб реалізувати завдання позитивної соціалізації особистості дитини в соціумі, доцільним буде використання у цілеспрямованому педагогічному процесі таких соціально-педагогічних технологій, які б дозволили успішно організувати і управляти процесом становлення особистості в колективі, мікрогрупі чи об'єднанні. Така технологія передбачає взаємодію основних компонентів, в яких відображається суть педагогічної діяльності, спрямованої на особистість дитини, створення умов для позитивної адаптації і соціалізації.

Такими компонентами можуть бути: орієнтація на особистісні структури вікової категорії індивіда; характер змісту діяльності; тип управління і модернізація виховного середовища; багатство організаційних форм, засобів; особисте ставлення до суб'єкта, здійснення індивідуального, диференційованого підходу; мобілізація можливостей традиційних чи авторських систем виховання.

Соціально-педагогічна діяльність, найперше, потребує застосування технології управління процесом соціалізації, котра передбачає наявність програми, алгоритму послідовних операцій, дій для досягнення конкретного результату. Соціально-педагогічна діяльність має свою структуру, дякуючи якій вона може поетапно розчленовуватись і послідовно реалізовуватись. Основними компонентами виступають цілепокладання – основа вихідних орієнтирів, вибір способів дій та інструментарію, оцінка результатів діяльності. Практично вона розпочинається із постановки мети і завдань, які у свою чергу визначають зміст діяльності, методи реалізації і форми організації, котрі взаємопов'язані між собою.

Оригінальність глибоких роздумів щодо особливостей соціально-педагогічної технології ми знаходимо в працях А.С. Макаренка. Його педагогічна спадщина відбита у «Педагогічній поемі», «Прапорах на байтах», у «Книзі для батьків», теоретичних працях з педагогіки – «Лекції про виховання дітей», численних статтях з питань виховання і є оригінальною, викінченою педагогічною системою.

Методологічною основою педагогічної системи Антона Семеновича Макаренка є питання про взаємовідносини між особою і суспільством.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ	4
<i>Малафійк І.В.</i> Антон Семенович Макаренко і педагогічне мислення.	7
<i>Пашко Л.Ф.</i> Педагогічне мислення сучасного вчителя в контексті філософського світогляду А.С. Макаренка.	9
<i>Фролов А.А.</i> Социально-педагогическое мышление А.С.Макаренко: базовые понятия педагогики, их структура.	12
<i>Семенюк-Іванюк Л.Ю.</i> Ідеї розвитку педагогічної логіки А.С. Макаренка в умовах сучасних педагогічних інтерпретацій.	14
<i>Терешко Л.В.</i> Проблема соціально-педагогічної технології у педагогічній спадщині А.С.Макаренка.	19
<i>Нечипорук Л.І.</i> Ідеї синтетичної педагогіки А. С. Макаренка в контексті ноосферної освіти.	21
<i>Колесніков С.А.</i> Спільна робота сім'ї та школи з формування музичної культури молодших школярів у світлі педагогічної концепції А.С. Макаренка.	24
<i>Симоненко Л.І.</i> Соціальний захист дітей та молоді в аспекті теоретико-методичної спадщини А.С. Макаренка.	27
<i>Малафійк І.В.</i> Розвиток знання - провідна ідея сучасної дидактики.	29
<i>Колос Ю.З.</i> Педагогічне мислення викладача вищої школи в контексті формування інформаційно-технологічної компетентності студентів.	39
<i>Тимошук Л.В.</i> Формування досвіду емоційно-чуттєвого ставлення до світу у педагогічній спадщині А.С. Макаренка.	41
<i>Илалтдинова Е.Ю.</i> Официальная педагогика и общественно-педагогическая инициатива как факторы развития педагогической теории (постановка проблемы).	44
<i>Яковенко К.Ю.</i> Формування педагогічного мислення майбутніх соціальних педагогів у процесі вирішення педагогічних ситуацій у роботі з обдарованими учнями у загальноосвітніх навчально-виховних закладах.	46
<i>Крат І.В.</i> Школа і освіта на Волині напередодні створення Едукаційної комісії (1773 р.).	47
<i>Джеджерера О.В.</i> Громадські об'єднання як засіб творчої активізації студентів.	51
<i>Джеджерера К.В.</i> Комунікативний потенціал громадських студентських об'єднань.	55
<i>Останчук М. В.</i> Цілісне мислення при розвивальному навчанні.	60
<i>Єфремов С.В.</i> Інтеграція у змісті професійно спрямованої науково-дослідної роботи студентів у вищих навчальних закладах України у другій половині ХХ століття.	65
<i>Оксенюк О.В.</i> Формування національних цінностей в учнів у контексті сучасного педагогічного мислення.	69
<i>Борисюк Л.Р.</i> Наукові принципи роботи педагога з обдарованими дітьми.	72
<i>Шокало А.В.</i> Практичний досвід формування сучасної мовної освіти у Франції.	75
<i>Галатюк Ю.М.</i> Теоретичні й методичні аспекти формування інтелектуальних умінь у контексті навчально-пізнавальної діяльності.	78
<i>Онопрієнко О. В.</i> Проектна діяльність як інтегративна модель навчальної діяльності молодших школярів.	84
<i>Щербакова К.Й., Зайцева Л.І.</i> Сучасні підходи до навчання старших дошкільників розв'язання арифметичних задач.	87
<i>Юринець О.</i> Формування педагогічної відповідальності студентів коледжу.	90
<i>Пелех Ю.В.</i> Формування ціннісно-сислової готовності майбутнього педагога до професійної діяльності.	94
<i>Тадєєва М.І.</i> Історико – педагогічний досвід становлення іншомовної освіти в Росії та Україні (XVIII – XIX століття).	97
<i>Петрук Л.П.</i> Місце та роль риторики у формуванні мисленнєво-мовленнєвої культури фахівців гуманітарного профілю.	100
<i>Винар В.П.</i> Формування творчого мислення майбутніх вчителів початкової школи як передумова розвитку творчого потенціалу особистості.	103
<i>Свіриць К.О.</i> Формування мовленнєвої готовності старших дошкільників до школи у контексті сучасного педагогічного мислення.	105
<i>Тадєєв П.О.</i> Різні підходи до поняття «обдарованість» в психолого-педагогічній науці США.	109
<i>Бордюк М.А.</i> Парадигма вивчення природознавства студентами гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів в умовах нового інформаційного простору.	113
<i>Янцур М.С., Єзерська Н.Р., Зброжек Д.Г.</i> Підготовленість майбутніх вчителів до профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.	115
<i>Цимбалару А.Д.</i> Семантика понятійного апарату проблеми педагогічного проектування.	121
<i>Дичківська І.М.</i> Інноваційна педагогічна діяльність як чинник розвитку освітніх систем.	127

Косарева О.І. Роль стилів сімейного виховання у виникненні конфліктної поведінки в дошкільному віці.	132
Щербакова Н.М. До вивчення особливостей пізнавальної самостійності учнів 7-9 класів.	136
Забута Т.В. Дитяче самоврядування в педагогічній теорії та практиці: ретроспективний огляд.	140
Мельничук Л.В. Соціальний розвиток молодших школярів у світлі педагогічного досвіду А.С. Макаренка.	147
Трофимчук О.І. Етнопедагогічні основи у вихованні музикантів-інструменталістів.	150
Михайлова Л.І. Проблема моральної свідомості у педагогічній спадщині К.Д. Ушинського.	153
Примак О.П. Формування в учнів початкової школи уміння вчитися в процесі вивчення табличних випадків арифметичних дій.	157
Марко В.Ю. Поняття духовності сучасного вчителя.	163
Фарина Н.П. Виховання студентської молоді в контексті творчого шляху Володимира Івасюка.	166
Тепла М.Й. Психолого-педагогічні особливості спілкування та спільної діяльності дошкільника з дорослими та однолітками.	168
Відомості про авторів.	172

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 40

Заснований у 1996 р.

Відповідальний редактор збірника Малафійк І.В.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 15.09.2008 р. Підписано до друку 31.10.2008 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 26,2. Обл. вид. арк. 26,7. Замовлення № 69/1. Наклад 300.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59   **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах
освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського
державного гуманітарного університету. Випуск 40.— Рівне: РДГУ, 2008.
— 176 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 10.

Збірник наукових праць містить статті з проблем виховання і розвитку особистості в контексті реалізації ідей А.С. Макаренка на сучасному етапі реформування освіти, а також з теорії і методики виховання та навчання учнів і студентів, професійної орієнтації учнівської молоді.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20